

DOVĚTEK KE VZTAHŮM J. KLVANI S J. L. HOLUBYM

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Několik dopisů přírodovědce J. L. Holubyho dokresluje jeho vztah s národopiscem J. Klvaňou v době rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného Československa.

V minulém svazku Slovácka jsem publikoval obsáhlejší stať, věnovanou vztahům Josefa Klvani se slovenským přítelem Jozefem Ludovítem Holubym.¹ Učinil jsem tak především na základě korespondence prvně jmenovaného, poměrně obsáhle dochované v pozůstalosti druhého. Holubyho dopisy se naopak dochovaly, pokud je mi známo, jen v omezené míře² a navíc vlastně dokládají jen poslední dva roky jejich vzájemných vztahů, trvajících celkem přes tři desetiletí. Protože naděje na případné rozšíření jejich počtu je ale velmi malá, laskavostí redakce Slovácka chci rozšířit informace, které již čtenář má k dispozici a doplnit tak obraz, který si o obou osobnostech s blízkými zájmy utvořil. Ani Holubyho dopisy nejsou bez zajímavostí, uvádějí nás totiž svým obsahem do období vzniku samostatné Československé republiky a zachycují, jak na její vznik oba reagovali.

První Holubyho dochovaný list vznikl ovšem ještě o něco dříve. Byl napsán 31. prosince 1917 a byl vlastně odpovědí na Klvaňův dopis ze 17. prosince uvedeného roku. Ten v něm Holubymu přál vše nejlepší do nastávajícího roku a fyzickou i duševní svěžest: „*Budte i v nastávajícím roce hodně zdráv a čiperný, abyste mohl zase chodit za svými milovanými rostlinami a abyste hodně mnoho napsal svému lidu i všem svým ctitelům svých upomínek krásných z dob minulých i svých nynějších zkušeností.*“ Zmiňuje se dále o tom, že gymnázium v Kyjově, jehož byl ředitelem, bylo znovu otevřeno a s tím mu začaly i starosti, protože chyběla řada členů profesorského sboru (celkem 14), odvedených do armády. Má také starosti s nedostatkem uhlí a rovněž s tím, že z vojny přicházejí někdejší žáci dodělat si maturitu. Konstatoval: „*Věru až se divím, že vše to jsem při své chorobnosti přežil.*“ Příteli zároveň sděluje, že se ale bojí toho, až bude muset jednou školu opustit. Nicméně se těší na konec války: „*Kéž by už jen ten mír nastal, aby člověk byl klidnější a přestal se tolik starati o aprovisaci, o uhlí, o šaty, obuv atd.*“ Konečně uvádí, že během uplynulých dvou let, kdy bylo gymnázium v Kyjově uzavřeno, napsal některé stati do publikace Moravské Slovensko, „*o přírodě, o kroji, o vinařství atd. Až vše vyjde tiskem, dovolím si Vám po exempláři poslati na památku. Jistě Vás to bude zajímati. Teď juž na takové práce nemám pokdy ani poklidu. Ba ani ne dosti zdraví, neboť práce přechetná školská neslouží mé šmatlavé noze, ani ochromělé pravici. Ale co naděláme? Osud je osud.*“

Přítel, tehdy již po léta žijící v rodině u dcery v Pezinku,³ mu obsáhle odpovídal zmíněným listem ze silvestra 1917. Je rád, že si na něj, „*pračlověka*“, ještě někdo vzpomněl. K lamentacím na nouzi dodává, že on, jako „*82. letý dědek*“, ani lepších časů nečeká; jinak je zdráv a protože ve sněhu se nemůže toulat po okolí, krátí si čas řezáním a štípáním dřeva. Skončilo také jeho dočasné zastupování v místní církvi, když na místo faráře nastoupil jeho vnuk Milan. „*V neděli po instalaci překvapila mne návštěva osmi presbyterů zdejší slovenské církve, z nichž jeden pěknou řečí děkoval jménem církve za půlroční obstarávání agend kněžských, a na znak uznalosti mi daroval čestný dar 600 korun a kurátor filiálky doložil k tomu, že mi dali do mlýna jeden metrický cent reži, abych mohl jísti chutný a zdravý chléb, nebo mouka chlebová, kterou na ceduli dostávám, není ta nejlepší. Já sem žádný platy za své služby nežádal a nečekal, ale když mi to církev jako dobrovolný dar votovala, s poděkováním sem to přijal.*“

Další Holubyho dopis pochází z 5. února 1918. Týká se portrétní fotografie, kterou po něm Klvaňa v jakémsi dopise zřejmě požadoval. Oslovený se omlouval, že žádnou nemá momentálně k dispozici a případně zajet do Bratislavy a nechat se tam vyfotografovat není pro něj z důvodu namáhavé cesty a při špatném počasí možné. Ale vybral ze svého rodinného

Jozef Ludovít Holuby při odpočinku za botanické vycházky v Pezinku (cca 1920). Foto Slovenská národní knihovna Martin – Archiv literatury a umenia.

alba aspoň svou starší fotku z r. 1897 a tu mu zasílá. K tomu ironicky podotkl: „*Od té doby ovšem sem se zase hodně změnil, nebo mi všechny zuby až na jeden vypadaly a nové se mně ještě nevyřezaly.*“ Klvaňa reagoval až po měsíci, teprve dopisem z 18. března 1918, kde děkoval za zaslouhou fotografii. Aby svou liknavost kompenzoval, chtěl by mu zaslat své separáty stati otištěné v publikaci *Moravské Slovensko*,⁴ realizované předním českým národopiscem Luborem Niederlem. Táže se: „*A jak se Vám celkem líbí Mor. Slovensko? Jste s ním spokojen? Je to ve válku vydané a tak nebylo papíru na obšírnější vydání. Mně hlavně z „Vinařství“ více než polovinu vynechali. Vůbec ke konci za „Krojem“ již toho polovičku redakce odložila.*“ A k připravovanému pokračování zmíněné publikace dodává: „*Jak ten druhý oddíl dopadne a kdy vyjde, věru nevím. Niederle chtěl by to již k Vánocům mít hotovo. Já mám připravit stať o umění lidovém (architektura, kraslice, kancionály, výšivky mimo technickou část), a teď mám tak málo času, co zase učím, a celou zimu také postonávám. No ale co naděláme?*“

Klvaňův dopis se ale míjel s dopisem přítelovým, napsaným o den dříve, 17. března

1918. V něm se Holuby hlavně zmiňoval, že má zdravotní potíže: „*Se mnou to začíná jít s kopce. Ráno mívám závrat, jakobych byl opilý, a předce nepiji než vodu.*“ Dále píše o podívaném, jíž je svědkem, totiž že již po dva týdny se z věže evangelického kostela snímá měděný plech a je nahrazován plechem bílým. A také, že v uvedeném kostele zůstaly všechny zvony, protože byly ocelové, zatímco katolíkům kromě jednoho bronzové zvony odebrali.

Co si dále přátelé sdělovali, po řadu následných měsíců nevíme. Je jisté, že si psali, dopisy ale zřejmě nejsou dochovány. Mlčení pramenů prolamuje teprve Klvaňův list z 13. prosince 1918. V úvodu autor uvádí, že své vánoční a novoroční blahopřání adresuje především svým dvěma nejstarším přátelům, totiž Holubymu a básníku Heydukovi,⁵ s nímž se seznámil již r. 1878, právě když se vracel ze Slovenska. Dále reaguje na nedochovaný Holubův list, poštou doručený teprve deset dní po jeho odeslání⁶ a jehož původce mu psal o pogromu na Židy, který se v Pezinku odehrál. Ani se tomu moc nediví: „*Náš lid všude zuří proti svým „dobrodincům“, Židům a lichvářům, a dlouhá vojna jej velice zesurovatěla. I u nás dějí se podobné případy, třebaže vzácněji.*“ Pisatel však v listě reaguje především na změnu státoprávních poměrů. Padlo staré Rakousko, vznikl mj. i nový, samostatný Československý stát, jehož součástí se stalo Slovensko i Slováci. „*Mnoho, mnoho se od loňského roku změnilo, hlavně ve vašem okolí a já přejú, aby vše se brzy skončilo i na dobro drahého lidu slovenského. Škoda, že nejsem o třicet let mladší, hned bych se pustil k Vám, abych sloužil dobrému lidu vašemu. Znáám Slovensko a milé jeho obyvatelstvo již přes čtyřicet let a věnoval bych se jemu s nadšením. Bojím se, že mnozí k Vám přijdou jen za chlebičkem a nebudou mít lásky k lidu a ovšem i ne znalosti jeho a krajů Vašich čarokrásných. Ale časem i to se poddá!*“

V další části listu si Klvaňa stěžoval na své zdraví a na poměry, které se příliš nezměnily od poměrů válečných. A také se – jako ve více svých předchozích dopisech – vyjádřil znovu na adresu místní židovské komunity: „*Jinak se u nás v Kyjově máme skorem tak jako před*

rozpadnutím se Rakouska. Drahoty a lichvy neubývá. Měli jsme tu čtyři leta polských židů plno a ti obému naše rolníky a obchodníky naučili důkladně.“

Přítel ze vzdáleného Pezinku reagoval až 24. prosince 1918. Ne proto, že by se mu nechtělo odpovídat, či proto, že by byl nemocen, ale pro opoždování poštovních zásilek: „*Děkuji co nejsrdečněji za Váš milý list, který sem až dnes s hromadou novin dostal, neboť od více než 15 dní byli jsme jako odřezaní od celého světa. Když nám nechodily železniční vlaky, a tak ani tisku, ani novin jsme nedostávali žádných; až dnes po tak dlouhé přestávce dojel vlak od Žiliny.“* Holuby však Klvaňu především informuje o neklidných poměrech, které s koncem války v jeho kraji nastaly. Cituji z toho listu poněkud obsáhleji, protože je zajímavým svědectvím z počátků česko – slovenského státu: „*Nikdo z nás ještě toho roku neměl ani tušení o tom, jak vzácný vánoční dar nám přinese letos dobrotivý Pán Bůh, že budeme pozbavení toho těžkého jha panství krutého cizoty, a že budeme tak úzce spojení s našimi milými bratřími českými; že už nebudeme jako dva bratři každý pod jinou střechou, ale jako to náleží v jednom domě jednoho státu. Buď za to pochváleno jméno Otce nebeského.*

Podivno, ani v nejtěžší válce neměli sme zde v Pezinku také nepokojné časy jako nyní. Nedaleko našeho města potloukaly se bandy maďarských vojáků, kteří měli s Čechy časté šarvátky v Trnavě, u Časté a při Senci. Ještě minulého týdne slýchávali sme často střelbu z děl. Ze Sence se sice odpratali Maďaři, zato po dědinách okolo Sence tuho rekvírují, tj. loupí. I dnes večer po ¾ 6. h. slyšel sem silnou ránu, jako z děla, a zdálo se mi, že ta rána ne od Sence, dobré dvě hodiny vzdáleného, ale někde z blízka byla vypálena. Můj vnuk se šel na městský dům zeptat, co to bylo. Tam mu pověděli, že to na předměstích vybuchl ruční granát. Zato ale v blízkosti dědiny Schweinsbachu⁷ natrefili Češi na 4 setniny honvédů, kteří ihned dali se do střelby, ale Češi je rozehnali a neměli ani jednoho mrtvého neb raněného, zato honvédi měli něco raněných. Pomály i zdejší Němci přivykají na naše Čechy, kteří se vzorně chovají a nezbednou chasu, která by ráda ještě trošku rabovala, v šachu drží. Hned, jak přišli, židy odzbrojili a zdejší spolehlivé vojáky pověřili stráží noční v městě, i sami stráž vykonávají. Na stanici, na městském domě a na poště vlají naše zástavy. Lidé, o kterých bych se byl nazdával, že neumějí ani slova slovensky, až ostentativně mluví po ulicích slovensky. Kterým se jedná o chlebiček, ti se dušují, že jsou Slováci!“

V podobném duchu psal Holuby rovněž o několik týdnů později, 14. března 1919, když Klvaňovi blahopřál ke jmeninám. Naznačoval zároveň, jak by se podle jeho mínění měl politický vývoj v střeoevropském prostoru dále ubírat: „*Když Vám dal Pánbůh dožití znovuzrození českého státu, osvobození od cizího panstva, ať Vám popřeje, abyste se dlouho těšiti mohl na dalším rozkvětu národa našeho československého. Dalo se to hned od počátku války předvídat, že panovačnost a rozpínavost Německa – nebo Rakousko-Uhersko, Turecko a politováníhodné Bulharsko byly jen nástroji Německa – smutně se skončí, ale že by ta porážka centrálních států tak hroznou býti měla, jakou se skutečně stala, a že z těch trosk povstanou nové, životaschopné říše, jako Česko-Slovensko a Juhoslavia, to sme si snad ani netroufali očekávat. Jen Poláci by měli přibrat rozumu a nepokoušet Čechy, ale raději úžeji přimknouti k nim, aby se společnému nepříteli mohli úspěšněji bránit. Též Italové neměli by dráždit Juhoslovany. Ale vře a kypí to ještě na všechny strany, a rozháraná Germanie vlastní své útroby rozrývá. Bude to potřebovat ještě mnoho roků, až se ty vzbouřené vlny náruživosti utiší a národy zase v pokojných kolejích pohybovati se budou. Za posledních 5 let zkusili a zažili sme více, než naši předkové za celá storočí. Nebyl by Vilém⁸ nastrojil válku, kdyby jen slabé tušení byl měl o tom, jako se ona pro něj skončí!“*

Dále informuje adresáta dopisu, že jeho syn Cyril Holuby,⁹ dosavadní ředitel lázní v Luhačovicích, byl jmenován ředitelem lázní v Tatranské Lomnici. Pro pokyny byl přímo u ministra Šrobára¹⁰ v Bratislavě. V dubnu plánuje, že se na jeden či dva dny zastaví u otce v Pezinku. Ještě se zmiňuje o peněžní reformě, resp. o kolkování peněz, které proběhlo 6. až 8. března. Podotýká: „*Se mnou neměli mnoho práce, nebo sem měl jen jeden stokorunový a jeden padesátikorunový papírek...“*

Dotyčný Holubyho list se o den či dva minul s listem Klvaňovým z 16. března 1919, po-

sledním jeho známým dopisem zasláným vzdálenému slovenskému příteli. Tam vyslovuje mínění, že poměry se v dohledné době uklidní a umírní. Kdyby byl o třicet let mladší, hned by šel na Slovensko jako profesor, s podotknutím: „*Ne direktorovat, ale profesorovat. Direktování jsem se nabažil v Kyjově až po krk; profesorování ale v Uherském Hradišti mně zůstalo vezdy drahým.*“ Zmiňuje se dále o tom, že řada jeho někdejších žáků nyní působí na Slovensku: „*Z Hradiště mám nyní u Vás dosti žáků svojich. Dr. Vladimír Fajnor¹¹ je dokonce županem ve Zvoleně, Haluzický¹² ředitelem gymnázia v Ružomberku, Jiří Nerád¹³ (rodák od Vás ze Štvrťku) ředitelem gymnázia v Trenčíně, Borek¹⁴ redaktorem novin pro východní Slovensko v Košici, dr. Ulehla¹⁵ – ten již z gymnázia kyjovského – slůžným v Holíci a mezi legionáři jich mám celou sílu, od Užhorodu přes Lučenec a Bratislavu do Žiliny.*“ Přání je ale jen přáním, zdravotní stav mu přikazuje zůstat jen u snů: „*Ale jsem stár a chorobný a tak musím hlídat chalupu doma. Rád bych šel juž na penzi, ale nikde nemohu najít bytu a tak táhnu dál i v těchto rozvířených časech, kdy školu převracujeme od základu.*“ Snaží se i něco dělat vedle plnění školních povinností: „*Nyní diktuju čtyřleté vzpomínky válečné z Kyjova, v němž nás vládá a hlavně vojenští páni tolik trápili, věznilo a k smrti odsuzovali a do něhož se nám hned roku 1914 nastěhovali tisíce židů polských, těch úžerníků drahotu působících.*“

To je dosud poslední doklad jejich vzájemných vztahů. Je možné, že si ještě nějaký list vyměnili, ale Klvaňův zdravotní stav se toho roku 1919 postupně zhoršoval. Po novém záchvatu mrtvice zemřel 13. srpna 1919 a byl pochován na kyjovském hřbitově. Přítel Holuby jej přežil o čtyři roky (zemřel 15. 6. 1923 v Pezinku ve věku 87 let).

Škoda, že nejsou dochovány Holubyho listy z prvních let jejich přátelství, kdy se oba intenzivně zajímali o národopis. Ale i tak toto malé torzo doplňuje obraz, který jsem o obou Josefech, tj. Jozefu Holubym a Josefu Klvaňovi, přinesl dříve. Jsou také krátkým svědectvím, jak reagovali na rozpad staré říše a vznik národního státu. Jeden z Klvaňových listů pak připomíná, jak mnozí jeho někdejší žáci z uherskohradištského gymnázia zaujali významná místa ve státní správě Slovenska. Ve svém souhrnu jsou pak dopisy svědectvím intelektuálních i praktických výkonů obou osobností, které za poměrně skromných existenčních poměrů i za ne vždy optimálních podmínek pro vědeckou práci dokázali pro své národy i pro jejich vzájemné poznání a sblížení vykonat nemalou práci.

Příspěvek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ 00009486202 – „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 F i š e r, Z.: *O přátelství dvou Josefů aneb Co psal Moravan Josef Klvaňa Slovákovi Jozefu Ludovítu Holubymu.* In: Slovácko L, 2008, s. 257–276.
- 2 V počtu pěti kusů jsou uloženy v pozůstalosti J. Klvani v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.
- 3 Holubyho dcera Božena Emilie († 1949) se do Pezinku provdala za tamního evangelického faráře a konseniora Júliusa Žarnovického.
- 4 Moravské Slovensko – rozsáhlá dvoudílná publikace, vydaná Čsl. národopisným muzeem v Praze za hlavní redakce Lubora Niederleho a spoluúčasti J. Klvani a K. Chotka. První svazek o rozsahu 399 stran s 325 obrázky a 40 přílohami vyšel v r. 1918, druhý svazek podobného rozsahu (číslováno s. 401 až 887) se 168 obrázky vyšel až po Klvaňově smrti v r. 1922.
- 5 Adolf Heyduk (1835–1923), patřil ještě k básnické generaci májovců. V jeho díle se prolíná přírodní lyrika i velké epické náměty.
- 6 List se nedochoval.
- 7 Schweinsbach, od r. 1948 Viničné, obec v blízkosti Pezinku na silnici do Sence.
- 8 Vilém – myšlen německý císař Vilém II. (1859–1941, císařem v letech 1888–1918) z dynastie Hohenzollernů, považovaný za strůjce 1. světové války.
- 9 Cyril Holuby (1863–?) byl správcem luhačovických lázní v letech 1902–1919. Mj. studoval v Přerově a v Brně. Po nastoupení místa v Tatranské Lomnici záhadně zmizel, a tak byl od 19. 5. 1919

- prohlášen za nezvěstného. Nikdy se nezjistilo, zda byl zavražděn či někde v okolí lázní zahynul; nenašly se ani jeho ostatky. Za pobytu v Luhačovicích z místa vytvořil centrum česko – slovenské spolupráce.
- 10 Vavro Šrobár (1867–1950), slovenský a československý politik, v letech 1918–1920 ministr pro správu Slovenska.
  - 11 Vladimír Fajnor (1875–1952), právník a politik, základní školu vystudoval v Senici (1881–1885), na gymnáziích studoval postupně v Hradci Králové, Uherském Hradišti, Banské Bystrici, Rimavské Sobote a Soproni (do 1893), pak práva na univerzitách v Berlíně a Budapešti. Titul JUDr. získal r. 1900, docenturu 1922, od 1936 univerzitní profesor. Jako zvolenský župan se sídlem v Banské Bystrici působil jen krátce (1918–1919). Následně prezident soudní tabule v Bratislavě, v letech 1931–1939 prezident nejvyššího soudu v Brně. Dvakrát byl ministrem (1920–1921 a 1938).
  - 12 Bohumil Haluzický (1879–1957), pedagog, literární historik a kritik, novinář. Gymnázium studoval v Uherském Hradišti a v Brně (do 1898), pak slovanskou a germánskou filologii na univerzitách v Praze, Lipsku a Heidelbergu. Jako středoškolský profesor působil v Praze (1906–1908), Uherském Brodě (1908–1910), Brně (1910–1917), od r. 1917 pak byl školním inspektorem v Uherském Hradišti a v r. 1919 krátce ředitelem gymnázia v Ružomberku. Pak následovala léta práce v Bratislavě a v letech 1926–1939 v Brně, kde byl redaktorem Lidových novin. Od r. 1939 žil v důchodě v Uherském Brodě, od 1946 v Bratislavě.
  - 13 Jiří Nerád, o němž se bližší údaje nepodařilo zjistit, byl ředitelem gymnázia v Trenčíně jen krátce v r. 1919.
  - 14 Edmund Borek (1880–1924), český spisovatel, redaktor a publicista, který základní školu vychodil v Kyjově a gymnázium v Uherském Hradišti. Po nedokončeném studiu práv ve Vídni pracoval jako redaktor v řadě periodik, v letech 1906–1915 a 1920 redigoval Slovenské robotnické noviny. V r. 1918 jmenován přidělcem pro správu Slovenska v Žilině, 1919 se stal zakladatelem a prvním šéfredaktorem novin Slovenský východ v Košicích, kde byl i správcem Komenského ústavu. R. 1920 však již byl redaktorem Dělnických listů ve Vídni. Spolupodílel se na organizování slovenské sociální demokracie.
  - 15 Byl jím zřejmě Miloš Ůlehla (1890–1965), který v letech 1902–1910 studoval na gymnáziu ve Strážnici, 1910–1914 práva v Praze; 1925 JUDr. V letech 1914–1918 byl účastníkem 1. světové války, následně 1918–1922 správcem skalického okresu a starostou Skalice, 1923–1924 okresním náčelníkem v Kremnici, pak v Banské Bystrici. Účastník osvobození Slovenska od maďarských vojsk, souběžně se podílel na zakládání čs. správy.

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první pololobiny 20. století, zvláště pak na vývoj národní českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Annotation to the Relationship between J. Klvaňa and J. Ľ. Holuby

A b s t r a c t

The text is a supplement to an in-depth article published in the previous volume of *Slovakia* which comes out of Klvaňa's correspondence. Nowadays, only a few well-preserved letters of Holuby's are the object of attention. The contents manifest the friendship between the two of them in their declining years (ca 1917–1919). The correspondence is strikingly interesting since it mirrors the decline of the Austrian-Hungarian Empire and the rise of independent Czechoslovakia. Also, it mentions some of Klvaňa's ex-pupils' significant positions in the newly formed state administration in Slovakia.

Nachtrag zum Bericht über die Beziehung zwischen J. Klvaňa und J. Ľ. Holuby

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Aufsatz ist als Ergänzung eines umfangreichern Artikels anzusehen, der im letzten Sammelband „Mährische Slowakei“ (*Slovakia*) veröffentlicht wurde. Der vorige Bericht basierte vor allem auf der Korrespondenz von J. Klvaňa, diesmal stehen jedoch im Mittelpunkt des Interesses nur einige vereinzelt erhaltene Briefe des anderen Briefpartners. Der Inhalt dieser Briefe bezeugt wieder die

gegenseitige Freundschaft beider Brieffreunde in ihren letzten Lebensjahren (ungefähr der Zeitraum 1917–1919). Von besonderem Interesse ist die Tatsache, dass die Korrespondenz den Zerfall der alten Österreichisch-Ungarischen Monarchie sowie die Gründung des unabhängigen Tschechoslowakischen Staates widerspiegelt. In dem Zusammenhang ist zu beachten, dass einige ehemalige Schüler von Klvaňa wichtige Stellen in der neu errichteten Staatsverwaltung in der Slowakei eingenommen haben.